

EUROPEJSKI TRYBUNAŁ PRAW CZŁOWIEKA
CZWARTA SEKCJA

SPRAWA R. D. przeciwko POLSCE¹

SKARGI nr 29692/96 i 34612/97

WYROK – 18 grudnia 2001 r.

Europejski Trybunał Praw Człowieka (Czwarta Sekcja), zasiadając jako Izba złożona z następujących sędziów:

Sir Nicolas BRATZA, *przewodniczący*,

Pan M. PELLONPÄÄ

Pan A. PASTOR RIDRUEJO,

Pan J. MAKARCZYK,

Pani V. STRÁŽNICKÁ,

Pan R. MARUSTE,

Pan S. PAVLOVSKI, *sędziowie*

oraz Pan M. O'BOYLE, *zastępca kanclerza*,

Po obradach na posiedzeniach niejawnych w dniach 15 lutego 2001 r. i 4 grudnia 2001 r.,

Wydaje następujący wyrok, który został przyjęty w ostatnim z wymienionych terminów:

POSTĘPOWANIE

1. Sprawa wywodzi się z dwóch skarg (nr 29692/96 i 34612/97) wniesionych przeciwko Rzeczypospolitej Polskiej i złożonych do Europejskiej Komisji Praw Człowieka („Komisja”) na podstawie dawnego art. 25 Konwencji o Ochronie Praw Człowieka i Podstawowych Wolności („Konwencja”) przez obywatela polskiego, pana R. D., odpowiednio w dniach 31 sierpnia 1995 r. i 11 grudnia 1996 r.

2. Skarżący, któremu przyznano bezpłatną pomoc prawną, był reprezentowany przed Trybunałem przez panią M. Kostrzewską, prawnika

¹ Niniejszy wyrok stanie się ostateczny na warunkach określonych w art. 44 ust. 2 Konwencji. Może podlegać poprawkom edytorskim.

praktykującego w Wałbrzychu, w Polsce. Rząd polski („Rząd”) był reprezentowany przez pełnomocnika, pana K. Drzewickiego z Ministerstwa Spraw Zagranicznych.

3. Skarżący zarzucił w szczególności, że z powodu odmowy przyznania bezpłatnej pomocy prawnej do sporządzenia skargi kasacyjnej nie mógł skutecznie bronić się i nieodwracalnie utracił możliwość rozpatrzenia sprawy w postępowaniu kasacyjnym.

4. Skargi zostały połączone i uznane przez Komisję za częściowo dopuszczalne w dniu 22 października 1997 r. Do Trybunału zostały przekazane dnia 1 listopada 1999 r., zgodnie z art. 5 ust. 3, zdanie drugie, Protokołu nr 11 do Konwencji – Komisja nie zakończyła rozpatrywania sprawy do tego dnia.

5. Skargi zostały przydzielone Czwartej Sekcji Trybunału (art. 52 ust. 1 Regulaminu Trybunału). W ramach Sekcji została utworzona Izba dla rozpoznania sprawy (art. 27 ust. 1 Konwencji). jak stanowi art. 26 ust. 1 Regulaminu.

6. Decyzją z dnia 15 lutego 2001 r. Izba uznała skargę za dopuszczalną.

7. Skarżący, ale nie Rząd, złożył obserwację w kwestii meritum (art. 59 ust. 1). Izba po konsultacji ze stronami zdecydowała, że rozprawa w sprawie meritum nie jest wymagana (art. 59 ust. 2 *in fine*).

8. Następnie skargi zostały przypisane do nowej Izby, ustanowionej w ramach nowej Czwartej Sekcji Trybunału (art. 26 b Konwencji wraz z art. 25 ust. 1 Regulaminu Trybunału).

FAKTY

I. OKOLICZNOŚCI SPRAWY

9. Dnia 16 września 1994 r. Prokurator Rejonowy w Wałbrzychu oskarżył skarżącego o przyjęcie łapówki i tymczasowo go aresztował na podstawie uzasadnionego przypuszczenia, że popełnił on to przestępstwo. Tego samego dnia prokurator zarządził przeszukanie domu skarżącego i skonfrontował skarżącego ze współpodejrzanym, który zaoferował mu łapówkę. Dnia 28 września 1994 r., w rezultacie zażalenia złożonego przez skarżącego, Sąd Wojewódzki w Wałbrzychu uchylił postanowienie o aresztowaniu i zwolnił go oddając pod dozór policyjny.

10. Dnia 10 lutego 1995 r. Prokurator Rejonowy w Wałbrzychu wniósł akt oskarżenia do Sądu Wojewódzkiego w Wałbrzychu. Akt oskarżenia obejmował dwanaście zarzutów przeciwko siedmiu współoskarżonym. Dwóm z nich postawiono zarzuty usiłowania handlu kobietami.

11. Następnie, w nieznanym dniu, Sąd Wojewódzki w Wałbrzychu wyznaczył obrońcę dla skarżącego.

12. Proces zakończył się 15 kwietnia 1996 r. Skarżący został uznany winnym zarzucanych czynów i skazany na rok więzienia w zawieszeniu na dwa lata i grzywnę. Sąd Wojewódzki zwolnił skarżącego z ponoszenia kosztów postępowania i kosztów sądowych w pierwszej instancji. Nakazał Skarbowi Państwa pokrycie kosztów prawnych związanych z obroną przez adwokata z urzędu.

13. Dnia 24 czerwca 1996 r. adwokat skarżącego złożył apelację do Sądu Apelacyjnego we Wrocławiu. Prokurator Wojewódzki złożył swoją apelację mniej więcej w tym samym czasie. Skarżący złożył memorandum i przedłożył dokumenty na poparcie swoich argumentów w dniu 27 września 1996 r.

14. Następnie Sąd Apelacyjny we Wrocławiu wyznaczył nowego obrońcę do reprezentowania skarżącego w postępowaniu apelacyjnym.

15. Dnia 10 października 1996 r. Sąd Apelacyjny we Wrocławiu rozpatrzył apelacje. Zarówno skarżący jak i jego obrońca z urzędu byli obecni. Skarżący poprosił Sąd o odczytanie wszystkich protokołów z przesłuchań odebranych od niego w postępowaniu w pierwszej instancji. Sąd odmówił wskazując, że rozprawa apelacyjna była ograniczona do kwestii faktów i prawa, które zostały przedłożone przez strony w ich apelacjach oraz oświadczeniach ustnych. Uznał za zbędne odczytywanie wielotomowych protokołów zeznań ustnych odebranych od skarżącego.

16. Tego samego dnia Sąd Apelacyjny utrzymał wyrok pierwszej instancji. Obciążył skarżącego kosztami sądowymi 65 złotych [około 130 FRF] za rozpatrzenie apelacji i nakazał mu zapłacić 50,96 złotych [około 100 FRF] jako koszty postępowania apelacyjnego. Sąd zarządził, że koszty związane z obroną skarżącego w postępowaniu apelacyjnym zostaną poniesione przez Skarb Państwa.

17. Dnia 12 października 1996 r. skarżący złożył wniosek kasacyjny do Sądu Apelacyjnego we Wrocławiu i poprosił o doręczenie mu pisemnego uzasadnienia wyroku. Poprosił także Sąd Apelacyjny o wyznaczenie nowego adwokata do sporządzenia kasacji. Stosowna część jego wniosku brzmiała:

„Postępowanie apelacyjne miało charakter fikcyjny ...[o czym świadczy] czas przeznaczony przez Sąd Apelacyjny na rozpatrzenie [mojej] apelacji. [Ten] sąd przeznaczył tylko 15 minut ... Rozprawa apelacyjna rozpoczęła się o godz. 9.00, a następna rozprawa była wyznaczona na godz. 9.15 ... Dodatkowo, jak dowiedziałem się w dniu 11 października tego roku Sąd Apelacyjny zastąpił mojego wcześniejszego obrońcę kimś innym ... kto – prawdopodobnie – nie znał sprawy. ...

Artykuł 464 § 2 kodeksu postępowania karnego stwierdza, że kasacja musi być złożona i podpisana przez adwokata. Ponieważ Sąd Apelacyjny pozbawił mnie mojego [wcześniejszego] adwokata z urzędu, powinien wyznaczyć innego obrońcę dla mnie. Proszę więc sąd o wyznaczenie takiego obrońcy dla mnie i nakazanie mu wniesienia kasacji w moim imieniu, w szczególności w oparciu

o powody wymienione w moim piśmie z dnia 14 czerwca 1996 r. i na innych podstawach, takich jak naruszenia prawa dokonane przez Sąd Apelacyjny – które przedstawię później w mojej odrębnej kasacji. ...”

18. Dnia 9 grudnia 1996 r. pisemne uzasadnienie wyroku Sądu Apelacyjnego we Wrocławiu zostało doręczone skarżącemu. Tego dnia rozpoczął się bieg trzydziestodniowego terminu do złożenia skargi kasacyjnej (patrz także pkt 32 poniżej).

19. Dnia 23 grudnia 1996 r. Sąd Apelacyjny oddalił wniosek skarżącego o przyznanie bezpłatnej pomocy prawnej w postępowaniu kasacyjnym. Sąd uznał, że skarżący nie udowodnił, że nie stać go na taką pomoc. Stosowne postanowienie brzmi:

„We wniosku, który wpłynął w dniu 15 października 1996 r. do tutejszego Sądu Apelacyjnego we Wrocławiu skarżący prosił o przyznanie mu obrońcy z urzędu w celu sporządzenia kasacji od wyroku Sądu Apelacyjnego we Wrocławiu z dnia 10 października 1996 r.

Okoliczności zawarte w uzasadnieniu powyższego wniosku nie stanowią podstawy aby uznać, iż sytuacja rodzinna, majątkowa oraz wysokość uzyskiwanych przez niego dochodów uniemożliwiała mu pokrycie kosztów związanych z ustanowieniem obrońcy w celu sporządzenia przez adwokata kasacji. Przekonuje o tym wcześniej zajmowane przez skazanego stanowisko oraz uzyskiwane wynagrodzenie z wykonywanej pracy.

Pouczenie: to postanowienie – odmowa wniosku o wyznaczenie adwokata do wniesienia kasacji – nie podlega zaskarżeniu.”

To postanowienie zostało doręczone skarżącemu dnia 31 grudnia 1996 r.

Termin do wniesienia skargi kasacyjnej upłynął dnia 9 stycznia 1996 r.

20. Wcześniej, dnia 3 stycznia 1997 r., wbrew pouczeniu Sądu, skarżący złożył zażalenie do Sądu Najwyższego na odmowę przyznania mu pomocy prawnej. Zażalenie złożył za pośrednictwem Sądu Apelacyjnego we Wrocławiu.

21. Na podstawie zarządzenia wydanego dnia 15 stycznia 1997 r., Prezes Sądu Apelacyjnego odmówił rozpatrzenia zażalenia, ponieważ było ono niedopuszczalne z mocy prawa. Skarżący złożył zażalenie do Sądu Najwyższego, który dnia 28 lutego 1997 r. podtrzymał zaskarżone zarządzenie.

II. PRAWO KRAJOWE I PRAKTYKA

22. W omawianym okresie przepisy ustawy z dnia 19 kwietnia 1969 r. – kodeks postępowania karnego (kodeks) stosowano w postępowaniu przed sądami karnymi. Kodeks nie jest już w mocy. Został uchylony i zastąpiony ustawą z dnia 6 czerwca 1997 r. (powszechnie określaną jako nowy kodeks postępowania karnego), która weszła w życie w dniu 1 września 1998 r.

A. Pomoc prawna

23. Na podstawie art. 69 kodeksu oskarżony, który wykazał, że nie jest w stanie ponieść kosztów obrony (tj., że koszty obrony nie zostaną poniesione „bez uszczerbku dla koniecznego utrzymania siebie i rodziny) może prosić sąd o wyznaczenie obrońcy z urzędu.

24. Art. 71 kodeksu ustanawia zasadę znaną jako „przymus adwokacki”. Artykuł ten stanowi w stosownej części:

„Oskarżony musi mieć obrońcę [z wyboru lub wyznaczonego z urzędu] w postępowaniu przed sądem wojewódzkim jako sądem pierwszej instancji. Udział obrońcy na rozprawie głównej jest obowiązkowy, a na rozprawie odwoławczej przed sądem apelacyjnym, jeżeli prezes sądu lub sąd uzna to za konieczne.”

25. Na podstawie art. 75 § 1 kodeksu, urzędowe wyznaczenie obrońcy było ważne tak długo, jak długo trwało postępowanie, a w wyjątkowych wypadkach adwokat wyznaczony z urzędu był również zobowiązany występować w imieniu swojego klienta po uprawomocnieniu się wyroku. Jednakże, zgodnie z praktyką krajową, która rozpoczęła się po 1 stycznia 1996 r. (data, od której nowa procedura kasacyjna została wprowadzona do systemu karnego), obrońca musiał być ponownie wyznaczony z urzędu w postępowaniu kasacyjnym.

B. Zwolnienie z ponoszenia kosztów sądowych i kosztów postępowania karnego

26. Warunki zwalniania oskarżonego z ponoszenia kosztów i wydatków związanych z postępowaniem karnym oraz z ponoszenia wydatków należnych za pomoc prawną były ustanowione w art. 556 kodeksu. Przepis ten w stosownej części brzmi:

„Sąd może zwolnić oskarżonego lub oskarżyciela [oskarżyciel prywatny lub posiłkowy] w całości lub częściowo od zwrotu skarbowi państwa kosztów postępowania oraz od [obowiązku] zapłaty opłat ... z tytułu udziału w sprawie obrońcy z urzędu, jeżeli istnieją podstawy do uznania, że uiszczenie ich byłoby zbyt uciążliwe ze względu na stan rodzinny, majątkowy i wysokość dochodów zobowiązanego.”

C. Koszty reprezentacji prawnej w omawianym okresie

27. Opłaty adwokackie były ustalone w rozporządzeniu Ministra Sprawiedliwości z dnia 4 czerwca 1992 r. w sprawie opłat za czynności adwokackie w postępowaniu przed organami wymiaru sprawiedliwości. Rozporządzenie to zostało następnie uchylone; na podstawie nowego rozporządzenia tylko minimalne stawki opłat są zastrzeżone, a koszty reprezentacji prawnej są, co do zasady, ustalane dowolnie pomiędzy adwokatem i klientem.

28. Paragraf 20 (1) rozporządzenia z 1992 r. ustalał koszty prawne obrony w sprawie karnej przed sądem wojewódzkim, sądem apelacyjnym i Sądem Najwyższym na od 200 do 6000 złotych dla każdej z instancji. Koszty prawne przygotowania skargi kasacyjnej były ustalone na od 50 do 300 zł (paragraf 20 (1)).

29. Bez względu na to, czy osoba była reprezentowana przez obrońcę wyznaczonego przez sąd czy obrońcę z wyboru, koszty prawne związane z obroną były szacowane na podstawie reguł określonych w rozporządzeniu z 1992 r.

D. Skarga kasacyjna

30. Od 1 stycznia 1996 r., tj. daty, w której właściwe przepisy ustawy z dnia 29 czerwca 1995 r. o zmianie kodeksu postępowania karnego i innych ustaw karnych weszły w życie, strona w postępowaniu karnym może wnieść skargę do Sądu Najwyższego przeciwko każdemu ostatecznemu postanowieniu sądu odwoławczego, które kończy postępowanie karne.

31. Art. 463a § 1 kodeksu stanowi, w stosownej części:

„Kasacja może być wniesiona tylko z powodu uchybień wymienionych w art. 388 [zalicza się do nich liczne uchybienia proceduralne, takie jak na przykład, niewłaściwy skład sądu, brak pomocy prawnej w sprawach, w których taka pomoc była przymusowa, naruszenie zasad dotyczących właściwości sądów w sprawach karnych; osądzenie osoby *in absentia* w sprawach, w których jej obecność była obowiązkowa, a przez to pozbawienie jej możliwości swojej obrony, etc.] lub innego rażącego naruszenia prawa, jeżeli mogło ono mieć wpływ na treść orzeczenia. Kasacja nie może być wniesiona z powodu niewspółmierności kary”.

32. Art. 464 kodeksu wymagał:

„1. Do wniesienia kasacji uprawnione są strony.

§ 2. Kasacja, jeżeli pochodzi od innej strony niż prokurator, powinna być sporządzona i podpisana przez adwokata.

§ 3. Wniosek o doręczenie orzeczenia należy zgłosić w sądzie, który wydał [właściwe]orzeczenie, w terminie zawitym 7 dni od daty ogłoszenia orzeczenia. Termin do wniesienia kasacji wynosi 30 dni i biegnie dla każdego uprawnionego od daty doręczenia mu orzeczenia”.

Paragraf 2 art. 464 został włączony do art. 526 § nowego kodeksu postępowania karnego, który w podobny sposób ustalił zasady przymusu adwokackiego w postępowaniu kasacyjnym.

33. Art. 576 § 2 kodeksu stanowił, że sąd, który wydał zaskarżone postanowienie był właściwy do decydowania, czy wymogi formalne przewidziane dla skargi kasacyjnej zostały spełnione. Jeżeli skarga oskarżonego nie była złożona i podpisana przez adwokata, musiała być odrzucona z przyczyn formalnych. Jeżeli taka skarga spełniała warunki formalne, sprawa była przekazywana do Sądu Najwyższego.

Zgodnie z paragrafami 3 i 4 art. 467 kodeksu, sędzia jednoosobowo, jeśli Prezes Sądu Najwyższego tak zarządził, lub skład trzech sędziów zasiadając jako Sąd Najwyższy postanawiał o dopuszczalności skargi kasacyjnej. Jeżeli Sąd Najwyższy uznał, że skarga była niedopuszczalna wydawał postanowienie o pozostawieniu kasacji bez rozpoznania.

PRAWO

I. DOMNIEMANE NARUSZENIE ARTYKUŁU 6 UST. 1 KONWENCJI W ZWIĄZKU Z ARTYKUŁEM 6 UST. 3 (c) KONWENCJI

34. Skarżący zarzuca, że odmowa Sądu Apelacyjnego we Wrocławiu przyznania mu pomocy prawnej z urzędu w związku z przygotowaniem skargi kasacyjnej – odmowa wydana bez względu na fakt, że taka pomoc była przymusowa – naruszyła jego prawo do obrony i skutkowała utratą możliwości wszczęcia postępowania kasacyjnego. Zarzucił naruszenie art. 6 ust. 1 w związku z art. 6 ust. 3 (c) Konwencji, które w stosownych częściach brzmią:

„1. Każdy ma prawo do sprawiedliwego i publicznego rozpatrzenia ... przez ... sąd ... o zasadności każdego oskarżenia w wytoczonej przeciwko niemu sprawie karnej.

...3. Każdy oskarżony o popełnienie czynu zagrożonego karą ma co najmniej prawo do:

(c) bronięcia się osobiście lub przez ustanowionego przez siebie obrońcę, a jeśli nie ma wystarczających środków na pokrycie kosztów obrony – do bezpłatnego korzystania z pomocy obrońcy wyznaczonego z urzędu, gdy wymaga tego dobro wymiaru sprawiedliwości; ...”

A. Argumenty stron

1. Skarżący

35. Skarżący utrzymuje, że już na początku procesu przedstawił dowody z dokumentów na poparcie jego wniosku o bezpłatną pomoc prawną. Na tej podstawie Sąd Wojewódzki, a następnie Sąd Apelacyjny przyznały mu obrońcę z urzędu.

W toku sprawy jego sytuacja finansowa nie zmieniła się na lepsze, lecz na gorsze. Kiedy poprosił o pomoc prawną w postępowaniu kasacyjnym, jego wynagrodzenie wynosiło nie więcej niż 569,90 złotych miesięcznie. Było to mniej, niż średnie wynagrodzenie w sektorze publicznym i mniej, niż dochód otrzymywany w końcu postępowania w pierwszej instancji, kiedy Sąd Wojewódzki całkowicie zwolnił go z płacenia kosztów sądowych, kosztów postępowania i kosztów reprezentacji prawnej.

36. W związku z tym, skarżący podkreślił także, że ani Sąd Wojewódzki, ani Sąd Apelacyjny nie miały wątpliwości, co do tego, że nie był w stanie ponieść kosztów pomocy prawnej w postępowaniu przed nimi. Wobec tego, pomimo nakazania mu pokrycia tych kosztów, postanowiły, że owe sumy

pokryje skarb państwa na podstawie art. 556 kodeksu postępowania karnego. Artykuł ten ustanawiał dokładne warunki dla uzyskania takiego zwolnienia, mogło być ono przyznane tylko osobie, dla której koszty pomocy prawnej byłyby niewspółmiernym ciężarem finansowym.

37. Ponadto skarżący stwierdził, że odmowa przyznania mu bezpłatnej pomocy prawnej nie była w interesie „wymiaru sprawiedliwości” w rozumieniu art. 6 ust. 3 (c).

W swoich stwierdzeniach Sąd Apelacyjny nie wyjaśnił, dlaczego odmowa przyznania mu takiej pomocy była uzasadniona tym interesem. Sąd nie ustalił jego sytuacji rodzinnej i dochodów. Nie wspomniał konkretnych okoliczności, na podstawie których uznał, że mógł on ponieść koszty pomocy prawnej związane z przygotowaniem skargi kasacyjnej.

38. Co więcej, skarżący dodał, że stosowne postanowienia zostały wydane ze znacznym opóźnieniem. On złożył wniosek o pomoc prawną w dniu 15 października 1996 r., ale sądowi potrzebne były ponad dwa miesiące na jego rozpatrzenie. Stosowne postanowienie zostało podjęte dopiero 23 grudnia 1996 r. i doręczone mu w dniu 31 grudnia 1996 r. To pozostawiło go bez jakiegokolwiek realnej szansy na znalezienie obrońcy z wyboru i przygotowanie skargi kasacyjnej przed 9 stycznia 1997 r., kiedy upłynął termin złożenia skargi.

39. W konkluzji skarżący poprosił Trybunał o uznanie naruszenia art. 6 ust. 1 i 3 (c), wskazując, że odmowa przyznania mu dalszej pomocy prawnej w postępowaniu kasacyjnym nie tylko wpłynęła na jego prawo do obrony w sposób sprzeczny z wymogami „sprawiedliwego postępowania”, ale uczyniła także niemożliwym rozpatrzenie jego sprawy przez sąd kasacyjny.

2. Rząd

40. Rząd był innego zdania. Uznał, że władze wypełniły swój obowiązek konwencyjny, ponieważ przyznały skarżącemu bezpłatną pomoc prawną w pierwszej instancji i w postępowaniu odwoławczym zgodnie z art. 71 kodeksu postępowania karnego z 1969 r.

Było prawdą, przyznał Rząd, że wniosek skarżącego o dalszą pomoc prawną w postępowaniu kasacyjnym został odrzucony. Wynikało to jednak z braku wykazania przez niego, że spełniał warunki wymienione w art. 69 kodeksu postępowania karnego, czyli nie był w stanie ponieść kosztów obrony z wyboru.

41. W związku z tym, Rząd również wskazał, że Sąd Apelacyjny we Wrocławiu wydał swoje postanowienie zgodnie z prawem. Oceniając przedstawione dowody nie wyszedł poza margines uznania pozostawiony sądom krajowym w takich kwestiach.

42. Rząd dalej podkreślił, że odmowa wcale nie uniemożliwiła skarżącemu wniesienia skargi kasacyjnej, ponieważ mógł wyznaczyć obrońcę z wyboru i mieć taką skargę „złożoną i podpisaną przez adwokata”, jak tego wymaga

prawo polskie. Fakt, że skarżący nie skorzystał z takiej możliwości nie mógł, w jego opinii, obciążać władz krajowych.

Konkludując, Rząd wystąpił do Trybunału o stwierdzenie, że nie nastąpiło naruszenie art. 6 ust. 1 w związku z art. 6 ust. 3 (c).

B. Ocena Trybunału

1. Ogólne zasady

43. Trybunał wielokrotnie powtarza, że prawo oskarżonego do bezpłatnej pomocy prawnej, ustanowione w art. 6 ust. 3 (c) Konwencji, jest jednym z elementów nierozdzielnych z pojęciem sprawiedliwego postępowania.

Przepisy te poddają to prawo dwóm warunkom. Pierwszym jest „brak wystarczających środków na pokrycie kosztów obrony”, drugim jest, że „interes wymiaru sprawiedliwości” musi wymagać aby obrona została przyznana bezpłatnie (patrz, między innymi źródłami, *Pham Hoang przeciw Francji*, wyrok z 25 września 1992 r., Seria A nr 243, str. 23, § 39).

44. Podczas gdy sposób, w jaki art. 6 ma być zastosowany w sądach apelacyjnych i kasacyjnych zależy od szczególnych cech danego postępowania, nie może być wątpliwości, że państwo, które ustanowiło takie sądy jest obowiązane zapewnić osobom podlegającym prawu korzystanie przed nimi z fundamentalnych gwarancji sprawiedliwego procesu zawartych w tym artykule, włączając prawo do bezpłatnej pomocy prawnej.

Wywiązując się z tego obowiązku, państwo musi ponadto wykazać staranność, aby te osoby autentycznie i skutecznie korzystały z praw zagwarantowanych na podstawie art. 6 (patrz, na przykład, *Vacher przeciw Francji*, wyrok z 17 grudnia 1996 r., Reports 1996-VI, str. 2148-49, §§ 24 i 28).

2. Zastosowanie tych zasad do omawianej sprawy

(i) Wystarczające środki na pokrycie kosztów obrony

45. Trybunał musi ustalić, czy skarżący, który został zwolniony z kosztów obrony w toku postępowania w pierwszej instancji i przed Sądem Apelacyjnym, powinien otrzymać dalszą bezpłatną pomoc w celu przygotowania skargi kasacyjnej. Rozstrzygając tę kwestię Trybunał nie może zastępować polskich sądów w ocenie sytuacji finansowej skarżącego w omawianym okresie, ale musi sprawdzić, czy sądy, korzystając ze swej swobody uznania wobec oceny dowodów, działały zgodnie z art. 6 ust. 1 (patrz *mutatis mutandis Kreuz przeciw Polsce* nr 28249/95, § 64, ECHR 2001-VI).

46. W związku z tym Trybunał odnotowuje, że w swoim wyroku z 10 października 1996 r. Sąd Apelacyjny we Wrocławiu uznał, że skarżący zostanie zwolniony z kosztów związanych z pomocą prawną. To stwierdzenie oznacza, że Sąd miał wystarczające podstawy aby uznać, że poniesienie tych

kosztów stanowiłoby „nadmierny ciężar” dla skarżącego w rozumieniu art. 556 kodeksu (patrz punkty 16 i 26-29 powyżej).

Około dwa i pół miesiąca później, 23 grudnia 1996 r., ten sam sąd odmówił przyznania skarżącemu dalszej pomocy prawnej potrzebnej w związku z jego planowaną skargą kasacyjną (patrz pkt 19 powyżej). Z materiałów przedłożonych przez strony nie wynika się, że sytuacja finansowa skarżącego poprawiła się w tym czasie. Ani nie wynika z właściwych postanowień, na jakich konkretnych okolicznościach Sąd Apelacyjny oparł swoje przekonanie, że skarżący mógł ponieść takie koszty w postępowaniu kasacyjnym, pomimo że był ostatnio zwolniony z kosztów reprezentacji prawnej w pierwszej instancji i przy apelacji (patrz punkty 12, 16 i 19 powyżej).

Na tym tle Trybunał uznaje, że w przedmiotowej sprawie istniały uzasadnione podstawy by stwierdzić, że środki finansowe skarżącego były ograniczone. Stąd też istniały poważne oznaki, że nie miał on „wystarczających środków na pokrycie kosztów obrony” w rozumieniu art. 6 ust. 3 (c).

(ii) Wymóg „interesu wymiaru sprawiedliwości”

47. Pozostaje Trybunałowi ustalić, uwzględniając szczególne okoliczności sprawy i kryteria wynikające z orzecznictwa, czy „interes wymiaru sprawiedliwości” wymagał, aby skarżącemu przyznać taką pomoc.

48. We wcześniejszych sprawach, jakie miał przed sobą Trybunał ustalił stosowne kryteria. Stwierdził, na przykład, że charakter oskarżeń przeciwko skarżącemu, potrzeba rozszerzenia stosownych argumentów dotyczących skomplikowanych kwestii prawnych lub złożonej procedury kasacyjnej może, z punktu widzenia interesu wymiaru sprawiedliwości, wymagać, aby bezpłatna pomoc prawna została przyznana (patrz *Pham Hoang* wyrok wyżej cytowany, *ibid.* § 40 *in fine*; i *Twalib przeciw Grecji* wyrok z 9 czerwca 1998 r., *Reports* 1998-IV, pp. 1430-31, §§ 52-53).

49. Jest jednakże pierwszorzędny, niezbędny wymóg „interesu wymiaru sprawiedliwości”, który musi zostać spełniony w każdym wypadku. Jest to wymóg rzetelnej procedury przed sądem, który, między innymi, nakłada na władze państwowe obowiązek zaoferowanie oskarżonemu realnej szansy obrony przez cały proces. W kontekście postępowania kasacyjnego oznacza to, że władze muszą dać oskarżonemu możliwość przedłożenia jego sprawy sądowi kasacyjnemu w sposób konkretny i efektywny (patrz punkty 32-33 powyżej).

50. W związku z tym Trybunał odnotowuje, że prawo polskie nie dawało (i nadal nie daje) skazanemu wnoszącemu kasację wyboru pomiędzy wyznaczeniem obrońcy lub przygotowaniem skargi kasacyjnej samemu. Oskarżony musi być reprezentowany przez adwokata przy przygotowaniu skargi kasacyjnej, skarga złożona przez niego samego zostaje odrzucona (patrz punkty 32-33 powyżej). Stosownie do tego zapisu, skarżący mógł mieć dostęp do sądu kasacyjnego tylko przez adwokata – albo z wyboru, albo

wyznaczonego przez właściwy sąd na podstawie art. 69 kodeksu. Powinien ponadto wnieść swoją skargą w terminie 30 dni od doręczenia mu wyroku Sądu Apelacyjnego (patrz punkty 23 i 32 powyżej).

51. Sąd Apelacyjny we Wrocławiu nie mógł nie wiedzieć o tych przesłankach prawnych. Zatem na Sądzie tym ciążyło załatwienie wniosku skarżącego o pomoc prawną w sposób, który umożliwiłby mu należyte przygotowanie skargi kasacyjnej i wniesienie jego sprawy do Sądu Najwyższego. Jednakże Sąd Apelacyjny nie tylko odmówił przyznania skarżącemu dalszej bezpłatnej pomocy, ale również powiadomił go o swojej odmowie tylko osiem dni roboczych przed upływem terminu na wniesienie skargi kasacyjnej (patrz punkty 18-19).

Zdaniem Trybunału krótki czas pozostały skarżącemu na wyznaczenie obrońcy z wyboru i przygotowanie planowanej skargi kasacyjnej nie dał mu rzeczywistej możliwości wniesienia jego sprawy i obrony przed sądem kasacyjnym w „konkretny i skuteczny sposób”.

52. Miało zatem miejsce, stosownie do tego, naruszenie art. 6 ust. 1 w związku z art. 6 ust. 3 (c) Konwencji.

II. ZASTOSOWANIE ARTYKUŁU 41 KONWENCJI

53. Art. 41 Konwencji stanowi:

„Jeżeli Trybunał stwierdzi, że nastąpiło naruszenie Konwencji lub jej Protokołów, oraz jeżeli prawo wewnętrzne zainteresowanej Wysokiej Układającej się Strony pozwala tylko na częściowe usunięcie konsekwencji tego naruszenia, Trybunał orzeka, gdy zachodzi potrzeba, słuszne zadośćuczynienie pokrzywdzonej stronie.”

A. Szkoda

54. Z tytułu szkody niematerialnej skarżący domagał się 50 000 złotych odszkodowania. Suma ta obejmuje, *inter alia*, utratę perspektyw kariery zawodowej spowodowaną faktem, iż jego skazanie spowodowało zwolnienie ze służby cywilnej i utratę spodziewanego wynagrodzenia.

Skarżący prosił także Trybunał o zasądzenie mu 50 000 złotych za doznaną szkodę moralną w związku z tym, że nie miał stosownej szansy dowieść swojej niewinności w postępowaniu kasacyjnym oraz za uszczerbek poniesiony na reputacji i krzywdę psychiczną wynikającą z naruszenia jego praw konwencyjnych.

55. Rząd nie ustosunkował się do kwestii odszkodowania.

56. W konkluzji Trybunał stwierdza, na podstawie dowodów przedstawionych mu, że skarżący nie wykazał, że dochodzona szkoda była rzeczywiście spowodowana odmową przyznania mu pomocy prawnej do przygotowania planowanej skargi kasacyjnej. W konsekwencji nie ma uzasadnienia dla jakiegokolwiek zasądzenia z tego tytułu.

57. Sąd przyznaje jednak, że doznał szkody niematerialnej, takiej jak zmartwienie i frustracja wynikająca z niemożności podjęcia skutecznej obrony w postępowaniu kasacyjnym. Dokonując takiej oceny na zasadzie słuszności Trybunał zasądza skarżącemu 10 000 złotych z tego tytułu.

B. Koszty i wydatki

58. Skarżący, który otrzymał pomoc prawną z Rady Europy w związku z zaprezentowaniem jego sprawy, dochodził zwrotu 5 000 złotych za koszty i wydatki poniesione w postępowaniu krajowym i w postępowaniu przed Trybunałem.

59. Rząd nie wypowiedział się.

60. Stosując kryteria ustanowione w orzecznictwie (patrz, na przykład, *Kudła przeciw Polsce* cytowany wyżej, § 168) i dokonując oceny na zasadzie słuszności Trybunał dopuszcza w całości roszczenie skarżącego wraz z jakimkolwiek podatkiem od wartości dodanej, który może zostać naliczony, pomniejszone o 579,31 euro otrzymane w drodze pomocy prawnej z Rady Europy.

C. Odsetki ustawowe

1. Zgodnie z informacjami dostępnymi Trybunałowi, ustawowe odsetki stosowane w Polsce w dniu przyjęcia wyroku wynoszą 30% w skali rocznej.

Z tych przyczyn Trybunał jednogłośnie

1. UZNAJE, że nastąpiło naruszenie art. 6 ust. 1 w związku z art. 6 ust. 3 (c) Konwencji;

2. UZNAJE, że pozwane Państwo wypłaci skarżącemu w terminie trzech miesięcy od dnia, kiedy wyrok stanie się ostateczny zgodnie z art. 44 ust. 2 Konwencji następujące kwoty:

(i) 10 000 (dziesięć tysięcy) złotych jako odszkodowanie za szkodę niematerialną;

(ii) 5 000 (pięć tysięcy) złotych jako zwrot kosztów i wydatków plus wszelkie kwoty, jakie mogą być naliczone z tytułu podatku od wartości dodanej pomniejszone o 57931 euro przeliczone na złote polskie w stawce obowiązującej w dniu wydania wyroku;

3. ODDAŁA pozostałe roszczenia skarżącego o odszkodowanie.

Sporządzono w języku angielskim i ogłoszono na piśmie w dniu 18 grudnia 2001 r. zgodnie z art. 77 ust. 2 i 3 Regulaminu Trybunału.

Michael O'BOYLE
Kancierz

Sir Nicolas BRATZA
Przewodniczący